

БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО У НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ РОБОТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Прокопенко Людмила

м. Київ

З початком повномасштабної війни в Україні набули актуальності питання взаємодії між краєзнавчими дослідженнями та освітньою сферою [1]. Під час наукових конференцій, круглих столів, семінарів висвітлюються дослідницькі практики в краєзнавстві в умовах воєнного стану; особливості краєзнавства в міждисциплінарному науковому полі [12]; проблеми і перспективи історико-краєзнавчої діяльності у закладах освіти [6].

Організація науково-дослідної здобувачів освіти у сфері бібліотечного краєзнавства сприяє інтересу до історичного минулого та сьогодення країни, вивчення витоків її культури, розвитку окремих територій, дослідження біобібліографічних відомостей про видатних людей краю, їх внеску в розвиток культури, науки, техніки тощо [10]. Бібліотечне краєзнавство як інтеграційний компонент змісту освіти та підготовки фахівців інформаційної сфери полягає у поглибленому вивченні історії, культури, формуванню національної свідомості та ідентичності, набутті інформаційних компетентностей роботи з краєзнавчими джерелами, залученню молоді до наукових досліджень. Для здійснення науково-дослідної роботи із краєзнавчої діяльності бібліотек, здобувачі освіти різних рівнів (бакалавр, магістр, аспірант) повинні оволодіти навичками краєзнавчих знань, уміння працювати з краєзнавчими фондами бібліотек, вивчати краєзнавчі бібліографічні ресурси, здійснювати дослідження краєзнавчої тематики. Погоджуємось з Косарук О., яка стверджує, що “в умовах післявоєнної відбудови Україна особливо потребуватиме висококваліфікованих фахівців, здатних до системного аналізу, критичного мислення та прийняття обґрунтованих рішень. Саме науково-дослідна діяльність під час навчання формує ці компетентності, перетворюючи отримані знання у стійкі вміння та навички” [7].

Дослідження краєзнавчої проблематики у освітньому процесі висвітлено у низці праць українських науковців і практиків, серед яких: Добржанський О. та Дутчак І. (розкрито роль краєзнавчого аспекту у навчальній і науково-дослідній роботі у закладах освіти в умовах воєнного стану) [1]; Матіяш В. (розглянуто особливості організації навчально-науково-дослідної роботи майбутніх педагогів із використанням педагогічного краєзнавства) [8];

Шумілова І. (проаналізовано організаційні процеси пошуково-дослідницької діяльності здобувачів з вивчення курсу «Педагогічне краєзнавство» та визначено шляхи організації цієї роботи у закладі вищої освіти) [13] та багато інших.

Досвід бібліотек із популяризації та використання в освітньому процесі краєзнавчих електронних ресурсів обґрунтовано Забіяновим Є. Дослідником узагальнено закордонний досвід та перспективи українських практик використання в освітньому процесі бібліотечних краєзнавчих електронних інформаційних ресурсів [4].

Під час навчання здобувачі вищої освіти спеціальності “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” беруть активну участь у науково-дослідній роботі кафедри інформаційної діяльності та зв’язків з громадськістю КНУКіМ. Метою досліджень здобувачів є: виявлення наукових інтересів та розвиток творчого потенціалу, залучення до науково-пошукової діяльності, створення умов для самовизначення у майбутній професії тощо. Серед тематичних напрямів наукових досліджень кафедри, особлива увага приділяється актуальним питанням, пов’язаним із краєзнавчою роботою в умовах піднесення національної ідентичності та збереження культурної спадщини країни.

Краєзнавча проблематика є складовою бакалаврських, магістерських та дисертаційних досліджень здобувачів освіти. Під час науково-пошукових розвідок за тематикою роботи, здобувачі приділяють увагу краєзнавчим ресурсам бібліотеки. Результати досліджень здобувачі апробують на Всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, на сторінках фахових видань.

У межах написання кваліфікаційних робіт здобувачами освітнього рівня вищої освіти перший (бакалаврський) варто зазначити дослідження, присвячені краєзнавчим аспектам бібліотек: аналіз вебсайтів, краєзнавчі бази даних, електронні бібліотеки рідкісних краєзнавчих видань, віртуальні виставки, соціальні мережі як інструмент презентації культурної спадщини, краєзнавчі проєкти, краєзнавчі клуби бібліотек та ін. Прикладом таких досліджень було ґрунтовне бакалаврське дослідження здобувачки Гольонко А.А. “Публічні бібліотеки Рівненщини: краєзнавчий контент” (науковий керівник професор Салата Г.В.). На другому освітньому рівні вищої освіти (магістерському) здобувачка продовжила науково-пошукову роботу із краєзнавчої проблематики під час написання магістерського дослідження на тему: “Публічні бібліотеки Рівненщини як соціально-комунікаційні центри краєзнавства” (науковий керівник: професор Новальська Т.В.). Окремі аспекти магістерського дослідження представлені на міжнародній конференції [2].

Краєзнавчі практики у діяльності бібліотек активно досліджуються здобувачами освіти третього (освітньо-наукового) рівня. У рамках захищених дисертаційних досліджень, варто згадати наукове дослідження Забіянова О. “Формування краєзнавчої електронної бібліотеки

Півдня України: теоретико-організаційні засади” (2024) [3]. Автором досліджено особливості формування краєзнавчої електронної бібліотеки Півдня України (Одещини, Миколаївщини та Херсонщини). Краєзнавчі аспекти бібліотек висвітлено у дисертаційній розвідці Чумака Є. С. “Інформаційні ресурси публічних бібліотек України в умовах цифровізації” (2025) [11]. Краєзнавча проблематика є складовою дисертаційного дослідження аспіранта Миронова В. (науковий керівник: професор Салата Г.В.). щодо діяльності публічних бібліотек із інформаційного забезпечення розвитку туризму Півдня України.

Дослідження краєзнавчих аспектів здійснюються здобувачами в рамках вивчення як обов’язкових, так і міждисциплінарних освітніх компонент. Зокрема, під час вивчення освітньої компоненти “Електронні бібліотеки та архіви” здобувачі освітнього рівня вищої освіти перший (бакалаврський) ознайомлюються з краєзнавчою діяльністю бібліотек, краєзнавчими електронними колекціями. У рамках виконання практичних занять, здобувачі аналізують веб-сайти бібліотек, архівних, музейних установ як інструментів представлення цифрової національної пам’яті; ознайомлюються з діяльністю конкретної бібліотеки, архіву (або музею), виявляють специфіку їх роботи та напрями досліджень, краєзнавчий контент тощо. Особливий інтерес у здобувачів викликають електронні ресурси краєзнавчого змісту та місцевого походження у бібліотеках різних типів і видів, а також музеїв, архівів. Здобувачі ознайомлюються з електронними краєзнавчими ресурсами установ, аналізують та узагальнюють виявлену інформацію. Водночас, під час підготовки до семінарських занять здобувачі часто обирають проблему збереження національної культурної спадщини бібліотеками та архівами України, представлення краєзнавчих ресурсів на сайтах бібліотек, колекцій, їх тематики, проекти зі збереження документальної спадщини. Результати науково-пошукових розвідок щодо унікальної спадщини свого регіону, визначних персоналіях тощо, представляють у рефератах та презентаціях.

Зазначимо, що вагому роль у задоволенні краєзнавчих інформаційних потреб для молодих дослідників під час пошуку інформації для написання дипломних робіт, дисертаційних досліджень відіграють електронні інформаційні ресурси національних, обласних універсальних наукових бібліотек, обласних бібліотек для дітей та юнацтва, які надають доступ до оцифрованих краєзнавчих документів, що становлять унікальну документну спадщину кожного регіону. В умовах збройної агресії краєзнавча діяльність бібліотек набуває особливого значення, адже сприяє утвердженню національної ідентичності, збереженню та популяризації культурної спадщини України. Заслужовує на увагу діяльність Національної історичної бібліотеки України, яка є Всеукраїнським депозитарієм історичної літератури, науково-дослідним та методичним центром у галузі історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності й наукової бібліографії з історії України.

Представлені НІБУ ресурси надають можливість користувачам познайомитися з інформаційними ресурсами установи, оцифрованими колекціями, методичними матеріалами та ін. [5]. Зокрема, корисним для здобувачів є інформаційний бюлетень «Краєзнавча робота в бібліотеках України», представлена на сайті категорія «Бібліотекарю-краєзнавцю», «Путівник по краєзнавчих ресурсах бібліотек України», матеріали конференцій.

Отже, робота з електронними краєзнавчими ресурсами бібліотек відіграє важливу роль у формуванні дослідницьких навичок здобувачів освіти: стимулює пізнавальний інтерес, мотивує до самостійного пошуку джерел, зміст яких пов'язаний із конкретною місцевістю, життям та діяльністю видатних земляків, сприяє активізації подальшої науково-дослідної роботи.

Список використаних джерел:

1. Добржанський О., Дутчак І. Краєзнавчий аспект у навчальній і науково-дослідній роботі в закладах освіти в умовах воєнного стану. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2023. Т. 47. С. 289-296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2023_47_29. (дата звернення 13.10.2025)
2. Гольонко А.А. Публічні бібліотеки Рівненщини як соціально-комунікаційні центри краєзнавства. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : зб.матеріалів Восьмої міжнар. наук. конф., м. Київ, 15–17 трав. 2025 р. / редкол.: Ю. І. Горбань, Т. В. Новальська, О. О. Каракоз [та ін.]. ; упоряд. О. О. Гарачковська, Л. І. Прокопенко. Київ : Вид. центр КНУКиМ, 2025. Ч. 2. С.161-163. URL: <https://drive.google.com/file/d/1eJhNV2dprRMHngPVo8rDIWZqVG-ogx0H/view> (дата звернення 13.10.2025)*
3. Забіянов Є. В. Формування краєзнавчої електронної бібліотеки Півдня України: теоретико-організаційні засади. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2023. URL: https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/diser/zabianov/zabianov_diser.pdf (дата звернення 13.10.2025)
4. Забіянов Є. Краєзнавчі електронні ресурси в освітньому процесі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. № 8. С. 74–90. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247586> (дата звернення 13.10.2025)
5. Бібліотекарю-краєзнавцю. *Національна історична бібліотека України*. URL: <https://nibu.kyiv.ua/bikr/> (дата звернення 13.10.2025)

6. Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 200 с. <https://kiu.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/56/2023/05/materialy-zbirnyka-konferentsii-istoryko-kraieznavcha-diiialnist-u-zakladakh-osvity.-2022.-na-sajt.pdf> (дата звернення 13.10.2025)
7. Косарук О. Організація науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти в контексті сучасних освітніх технологій. *Педагогіка безпеки*. 2025. Том. 10. № 1. С. 56–63. URL: <https://pedbezpeka.vntu.edu.ua/index.php/pb/article/view/210/156>
8. Матіяш В. Навчально-науково-дослідна діяльність майбутніх учителів у аспекті педагогічно-краєзнавчої підготовки. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (31 березня 2021 року). Переяслав, 2021. Вип. 69. С. 214–217. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24148/1/Matiysh_Conf_Tenden_69.pdf (дата звернення 13.10.2025)
9. Прокопенко Л. Формування краєзнавчих електронних ресурсів як пріоритетний напрям діяльності публічних бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2023. № 11. С. 82–95. Прокопенко Л. Краєзнавчі електронні бібліотеки як джерело вивчення освітньої компоненти «Електронні бібліотеки та архіви». Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звернення»: VII краєзнавчі читання пам'яті академіка Петра Тронька. Київ, 08 листопада, 2023. С. 275-277.
10. Прокопенко Л.І. Освітньо-виховне значення навчальної дисципліни «Бібліотечне краєзнавство». Збірник матеріалів Всеукр. науково-практичної конференції «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України»: IV Краєзнавчі читання, пам'яті П.Т. Тронька. Київ, НІБУ. 2017. С.176-180.
11. Чумак Є. С. Інформаційні ресурси публічних бібліотек України в умовах цифровізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». – Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2025. <https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2025/05/Dysertazia-Chumak-23.04.2025.pdf>
12. Українське краєзнавство у викликах російсько-української війни: науково-дослідний та суспільний потенціал. Збірник матеріалів XVI Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, м. Київ, 10 травня 2024 р. / За заг. ред. О. Ресента, упор. О. Лисенко, Р. Маньковська, Д. Ніколайчук, С. Архипова. Київ: Інститут історії України

НАН України, 2024. 548 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0018467.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0 (дата звернення 13.10.2025)

13. Шумілова І. Організація пошуково-дослідної діяльності студентів у вивченні курсу "Педагогічне краєзнавство". *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. № 42(2). С. 58-64. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2012_42\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2012_42(2)_11). (дата звернення 13.10.2025)